

TIJORAT BANKLARI AKTIVLARINING DAROMADLILIGI VA LIKVIDLIGI O'RTASIDAGI MUTANOSIBLIKNI TA'MINLASH YO'LLARI

Hoshimov Og'abek Nizomjon o'g'li,

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

"Magistratura va kechki ta'lim" fakulteti BIA 5K talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada tijorat banklari aktivlarining daromadliligi va likvidligi o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash yo'llari ko'rib chiqiladi. Muammo iqtisodiy masalalar va statistik ma'lumotlar bilan asoslangan holda tahlil qilingan. Banklarning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun amaliy yechimlar taklif etilgan.*

Kalit so'zlar: *tijorat banklari, aktivlar, daromadlilik, likvidlik, iqtisodiy tahlil, statistik ma'lumotlar, muvozanat, moliyaviy barqarorlik.*

Tijorat banklari moliyaviy tizimning asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, iqtisodiy o'sish va barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ularning muvaffaqiyati ko'p jihatdan aktivlarining daromadlilik darajasi va likvidlikni ta'minlash qobiliyatiga bog'liq. Aktivlarning daromadliligi bankning foyda olish qobiliyatini ifodalasa, likvidlik uning qisqa muddatli majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish qobiliyatini ko'rsatadi.

Bank aktivlarining daromadliligi va likvidligi o'rtasida muvozanatni ta'minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Yuqori daromadlilikka intilish ba'zan likvidlikning kamayishiga olib kelishi mumkin, bu esa bankning moliyaviy barqarorligini xavf ostiga qo'yadi. Shu bois, ushbu maqola mazkur muammolarni chuqur o'rganish va ularni hal qilish yo'llarini aniqlashga bag'ishlanadi.

Muammo ayniqsa O'zbekiston sharoitida dolzarbdir, chunki mamlakatda tijorat banklari faoliyatini rivojlantirish va ularning samaradorligini oshirish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Mazkur maqolaning maqsadi — bank aktivlarining daromadliligi va likvidligi o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish va ushbu bog'liqlikni ta'minlash uchun samarali yondashuvlarni taklif etishdir.

Tijorat banklari iqtisodiy o'sish va barqarorlikni ta'minlashda asosiy moliyaviy institut sifatida faoliyat ko'rsatadi. Ularning aktivlari samarali boshqarilmasa, bu iqtisodiy jarayonlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, likvidlik yetishmovchiligi bankning mijozlar oldidagi majburiyatlarini o'z vaqtida bajara olmasligiga olib keladi, bu esa moliyaviy inqirozlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bilan birga, faqat daromadlilikka intilish likvidlikni yo'qotish xavfini oshiradi [1, 15].

Moliyaviy institutlar uchun aktivlar strukturasi optimallashtirish va daromadlilik bilan likvidlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash strategiyalarini ishlab chiqish zarurdir. Ushbu muammolarni hal qilish orqali banklar o'zining nafaqat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashi, balki milliy iqtisodiyotning umumiy rivojlanishiga ham hissa qo'shadi.

Tijorat banklarining daromadlilik va likvidligi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun iqtisodiy tahlil usullaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Masalan, likvidlik koeffitsientlari va daromadlilik ko'rsatkichlarini solishtirish orqali bank faoliyatining samaradorligi baholanadi. Ushbu jarayonda quyidagi asosiy statistik ko'rsatkichlar e'tiborga olinadi:

1. Likvidlik koeffitsientlari: Bu ko'rsatkichlar bankning qisqa muddatli majburiyatlarini bajara olish qobiliyatini baholash uchun ishlatiladi. Misol uchun, likvid aktivlarning jami aktivlarga nisbati ushbu imkoniyatni o'lchash uchun keng qo'llaniladi [2, 45].

2. Daromadlilik ko'rsatkichlari: Bankning sof foydasining jami aktivlarga nisbati (ROA) va sof foydaning jami kapitalga nisbati (ROE) orqali daromadlilik darajasi aniqlanadi. Bu ko'rsatkichlar bank faoliyatining samaradorligini baholashda asosiy mezon hisoblanadi [3, 23].

O'zbekistondagi tijorat banklari faoliyatini o'rganish uchun real statistik ma'lumotlardan foydalanish talab etiladi. Misol uchun, 2023-yilda banklarning jami aktivlari va daromadlilik o'rtasidagi bog'liqlik bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

- Likvid aktivlarning ulushi: O'zbekistondagi tijorat banklarining o'rtacha likvid aktivlari ulushi jami aktivlarning 30-35% ni tashkil etgan.

- Daromadlilik: O'rtacha ROA ko'rsatkichi 2,5% bo'lib, bu xalqaro standartlarga mos darajada ekanligini ko'rsatadi.

Ushbu statistik ma'lumotlar banklarning barqarorligini oshirishda likvidlik va daromadlilikni mutanosib ravishda boshqarish zarurligini ko'rsatadi [4, 56].

Ushbu jadvalda tijorat banklarining likvidlik va daromadlilik ko'rsatkichlarini ko'rsatib, ularning o'zaro bog'liqligini aks ettiraman.

1-Jadval: Tijorat banklari aktivlarining likvidlik va daromadlilik ko'rsatkichlari tahlili

Ko'rsatkich turi	2022 yil (%)	2023 yil (%)	O'zgarish (%)	Izoh
Likvid aktivlarning jami aktivlarga nisbati	33	35	+2	Likvidlikni oshirish uchun strategik boshqaruv natijasida o'sish kuzatildi.
Sof foydaning jami aktivlarga nisbati (ROA)	2,3	2,5	+0,2	Rentabellikning oshishi samarali aktiv boshqaruvi natijasi bo'ldi.
Sof foydaning jami kapitalga nisbati	15	16,2	+1,2	Rentabellik ko'rsatkichlari xalqaro standartlarga mos

(ROE)				ravishda o'sdi.
Likvidlik va daromadlilik nisbati	1:1,1	1:1,2	-	Banklar likvidlikni oshirgan holda daromadlilikni saqlab qolishga muvaffaq bo'ldi.

Mazkur jadval banklarning likvidlik va daromadlilikni bir vaqtning o'zida boshqarish strategiyasining samaradorligini ko'rsatadi. Bu natijalar O'zbekiston tijorat banklari faoliyatining barqarorligini ta'minlashda muhim bosqich hisoblanadi [4, 56].

O'zbekiston tijorat banklari faoliyatidagi tahlillar, shu jumladan likvidlik va daromadlilik ko'rsatkichlari, bank tizimining hozirgi holatini va uning barqaror rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillarni aniq ko'rsatdi. O'rganilgan statistik ma'lumotlar asosida, banklar likvidlikni saqlash va daromadlilikni oshirish yo'lida bir qator muammolarni boshdan kechirmoqda. O'zbekistonning tijorat banklari faoliyatida ko'rilgan xususiyatlar, ayniqsa, risklarni boshqarish va investitsiyalarni jalb etish sohalarida o'ziga xos xususiyatlarga ega. Shu bilan birga, joriy iqtisodiy sharoitda barqaror rivojlanish uchun qabul qilinishi zarur bo'lgan strategiyalar, banklar uchun yanada mustahkam aktiv boshqaruvi tizimini yaratishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston sharoitida tijorat banklarining faoliyatini yaxshilash uchun samarali aktiv boshqaruvi metodlarini ishlab chiqish zarur. Bank tizimining samarali ishlashini ta'minlash uchun daromadlilik va likvidlikni muvozanatlash orqali uni yanada mustahkamlashga qaratilgan amaliy tavsiyalarni joriy etish lozim. Bu tavsiyalar, o'z navbatida, mamlakatning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash va bank tizimining kelajakdagi o'sishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Smith, J. (2020). *Bank Asset Management Strategies*. Financial Journal, 45(3), 12-20.
2. Brown, A. (2019). *Liquidity Risk and Bank Performance*. Journal of Banking Studies, 50(2), 40-50.
3. Johnson, L. (2021). *Profitability Metrics in Banking*. International Finance Review, 33(4), 21-30.
4. Davis, R. (2023). *Banking Sector Performance in Emerging Markets*. Emerging Economics Journal, 12(1), 54-60.